

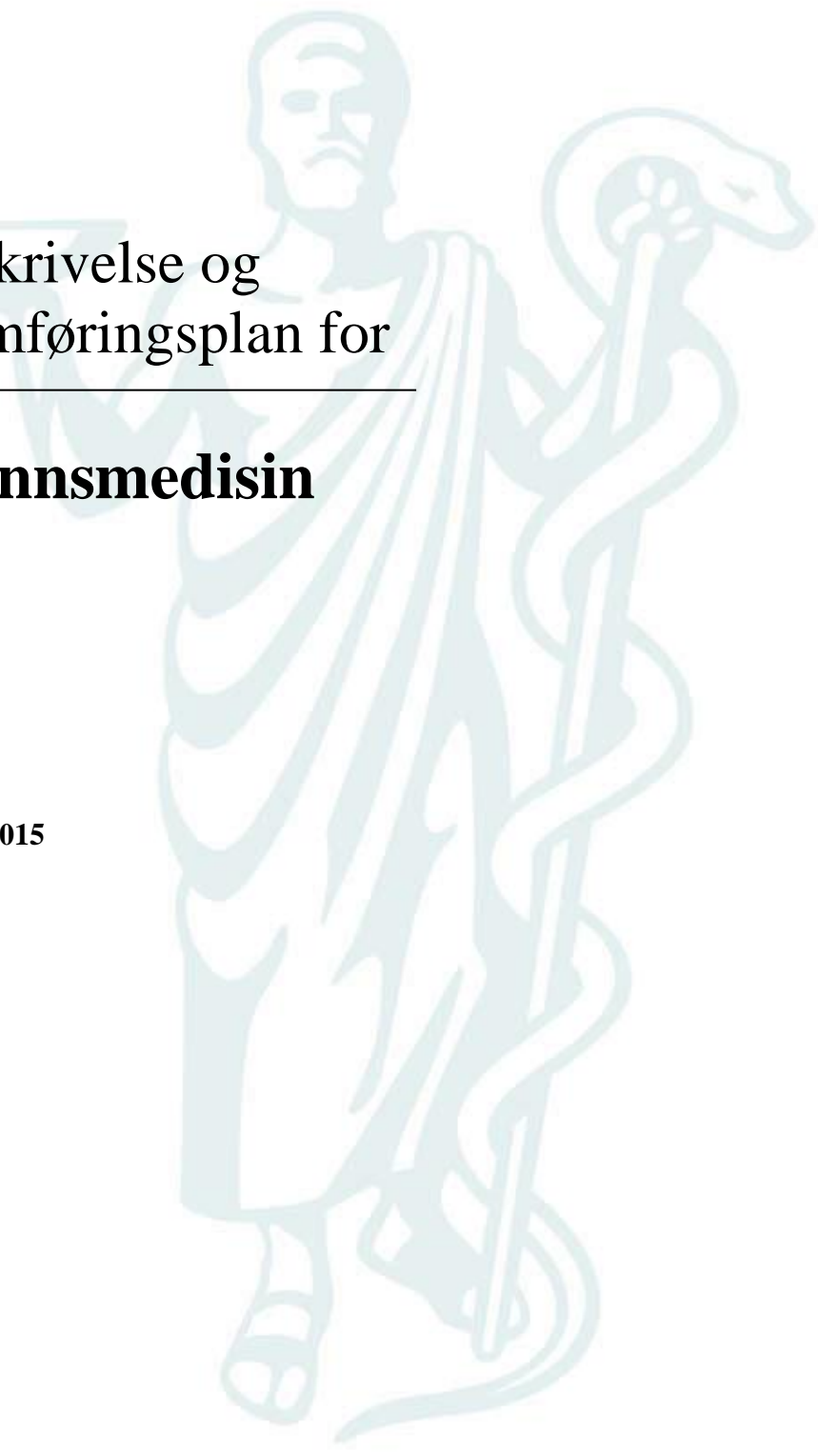

DEN NORSKE
LEGEFORENING

Målbeskrivelse og
gjennomføringsplan for

Samfunnsmedisin

Versjon 19.5.2015

INNHALDSFORTEGNELSE

1..Innledning

- 1.1 Definisjon
- 1.2 Spesialitetens funksjon og virkeområde
- 1.3 Kvalitetssikring av samfunnsmedisinsk virksomhet
- 1.4 Sikring av standard
- 1.5 Samfunnsmedisinens plass i helsetjenesten

2 Læringsmål for spesialistutdanning i samfunnsmedisin

- 2.1 Generelle læringsmål
- 2.2 Spesifikke læringsmål
 - 2.2.1 Kommunehelsetjeneste
 - 2.2.2 Helseforetak
 - 2.2.3 Regionalt og nasjonalt nivå

3 Gjennomføring av spesialistutdanningen

- 3.1 Praktisk opplæring i tjenesten
- 3.2 Veiledning
- 3.3 Individuell utdanningsplan
- 3.4 Internundervisning
- 3.5 Selvstudium
- 3.6 Kursutdanning
- 3.7 Progresjon i utdanningen
- 3.8 Annen relevant utdanning
- 3.9 Litteraturkrav

4 Evaluering av leger i spesialisering og tjenesten

- 4.1 Evalueringsmetoder
- 4.2 Evaluering av leger i spesialisering

FORORD

26/6-2006 vedtok Helse- og omsorgsdepartementet nye spesialitetsregler for samfunnsmedisin. Samtidig vedtok spesialitetskomiteen i samfunnsmedisin å revidere målbeskrivelsen for spesialiteten.

Sekretariatet i Den norske legeforening (Dnlf) har utarbeidet en mal for målbeskrivelse av spesialistutdanning. Dette dokumentet bygger på denne malen, samt at [Spesialistreglene i samfunnsmedisin](#) og [Generelle bestemmelser for spesialistutdanning av leger](#) er lagt til grunn for innholdet. Det er forutsatt at den enkelte spesialitetskomité skal gjennomgå sin målbeskrivelse for spesialiteten og revidere den i tråd med denne malen i løpet av sin funksjonsperiode. Det legges opp til at denne målbeskrivelsen og kursprogrammet revideres en gang i året.

Denne versjonen er oppdatert mai 2015.

1. Innledning

1.1. Definisjon

Samfunnsmedisin er et fag på systemnivå med fokus på hele befolkningens helse.

Samfunnsmedisin er grupperettet legearbeid for å:

- ha oversikt over forekomsten av sykdom og helse i en befolkning og de samfunnsfaktorer som påvirker befolkningens helsetilstand
- tilrå, evaluere og eventuelt iverksette, og administrere målrettede helsefremmende tiltak.
- Bidra til god planlegging og organisering av helsetjenester på alle nivåer
- anbefale prioriteringer og fordeling av helseressurser basert på konsekvensanalyser
- utøve medisinsk faglig tilsyn med helsetjenesten i henhold til over og forskrifter

Samfunnsmedisin som fagområde har sin oppmerksomhet rettet mot helsetilstanden og levekår i hele eller i grupper av befolkningen. Samfunnsmedisinen tar sikte på å identifisere forhold i menneskenes miljø som kan påvirke helsen både positivt og negativt; det være seg av biologisk, fysisk, kjemisk, kulturell eller sosial natur. Dette gjøres på bakgrunn av klinisk, sosial og evidensbasert kunnskap og erfaring, og ved å erverve seg kunnskap om hele populasjoner og definerte grupper. Dette gjelder både nasjonalt og internasjonalt.

Samfunnsmedisinerne skal levere faglig begrunnede innspill i løpende beslutningsprosesser i samfunnet, både til folkevalgte, administrative og faglige fora. Samfunnsmedisinsk kunnskap skal gjøres tilgjengelig og kjent for beslutningstakere på alle forvaltningsnivå. Samfunnsmedisinsk kompetanse skal påvirke utviklingen av strategier og metoder for å fremme tiltak til styrking av folkehelsen.

1.2 Spesialitetens funksjon og virkeområde

Den samfunnsmedisinske kjernekompetansen består av kombinasjonen av medisinsk fagkunnskap og relevant kunnskap fra andre fagområder enn klinisk medisin. Eksempler er: Samfunnsfag, ledelse, økonomi, jus, IKT, epidemiologi, kunnskapshåndtering, kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode. Kombinasjonen av medisinsk fagkunnskap og kunnskap fra andre fagområder fordrer spesiell formal- og/eller realkompetanse hos samfunnsmedisineren. Den kombinerte kunnskap og kompetanse på ulike områder blir samfunnsmedisinenes "verktøykasse". Hensikten er å fylle "verktøykassen" med en sammensetning av utvalgte og gode kompetansegivende kurs, studier eller aktiviteter. Hvert element må ha sin egen selvstendige verdi, og hvert element må kunne anvendes uavhengig av de øvrige. I tillegg må hvert element være nyttig på alle helsetjenestenivå. Slik vil samfunnsmedisinen være en viktig brobygger mellom ulike helsetjenestenivå og ulike arenaer for helsearbeid, og en viktig påbygning til andre kliniske fag.

Det er behov for samfunnsmedisinsk kompetanse på alle forvaltningsnivå; i kommuner, fylkeskommuner, helseforetak, regional statsforvaltning, sentral statlig helseforvaltning, og i internasjonalt helsearbeid. Det hviler et særlig ansvar på samfunnsmedisinen ved å medvirke til helhetlige tjenester med god samhandling mellom de ulike deltjenester og nivåer i helsetjenesten. Videre er det en viktig samfunnsmedisinsk oppgave å styrke helsetjenestenes bidrag i et helhetlig folkehelsearbeid på alle forvaltningsnivå.

For å kunne bidra i en samfunnsmedisinsk stilling, må en spesialist i samfunnsmedisin ha et tilfredsstillende kompetansespekter. Dette må inkludere kompetanse innen disse hovedområdene:

- Metodekunnskap
- Forebyggende og helsefremmende arbeid
- Kunnskapshåndtering og formidling
- Saksbehandling
- Planarbeid
- Rådgivning
- Administrasjon, ledelse, økonomi og prioritering
- Samhandling
- Kvalitetssikring og tilsyn
- Internasjonalt arbeid
- Helserett
- Helseberedskap, smittevern og miljørettet helsevern

1.3 Kvalitetssikring av samfunnsmedisinsk virksomhet

Samfunnsmedisinsk forskning skjer ved universitetene og ved Nasjonalt folkehelseinstitutt. Resultater av samfunnsmedisinsk forskning blir registrert og presentert av Kunnskapscenteret, og er en viktig kunnskapskilde for samfunnsmedisinere i mange posisjoner.

Den fagmedisinske foreningen har en sentral plass i fagutvikling og spesialistutdanningen i samfunnsmedisin.

Det er eksempler på mange samfunnsmedisinske fora/nettverk, og disse har stor betydning for kvalitetssikring og kvalitetsutvikling av faget. Det arrangeres flere nyttige kurs for samfunnsmedisinere der samfunnsmedisinsk årsmøte/samfunnsmedisinsk uke har særlig stor betydning. Det elektroniske diskusjonsnettverket Kompass er i tillegg et viktig kvalitetsverktøy.

Fylkesmannens regelmessige møter/samlinger for samfunnsmedisinere bidrar til både nettverksbygging og utveksling av kunnskap.

1.4 Sikring av standard

Samfunnsmedisin er et fag som spenner vidt. Samfunnsmedisinsk tjeneste kan oppnås i ulike virksomheter og innen ulike fagområder. Et viktig kvalitetselement er felles obligatorisk innhold i spesialistutdanningen (veiledningsgruppe og kurs).

Dette er nærmere beskrevet i [spesialistreglene i samfunnsmedisin](#).

Spesialitetskomiteen i samfunnsmedisin har sin oppmerksomhet henvendt på alle forhold av betydning for videre- og etterutdanning, herunder vurdere tiltak for kvalitetssikring av videre- og etterutdanning i samfunnsmedisin. Komiteen bruker følgende kvalitetssikringstiltak for utdanningen:

- Målbeskrivelsen for spesialiteten og spesialistutdanningen i samfunnsmedisin gir et overordnet sett av kriterier og standarder for faget og utdanningen.
- Gjennom revisjoner, basert på høringer og konsensus blant mange aktører, sikres en stadig oppdatering av både kriterier og standarder.

Veiledning står sentralt i den samfunnsmedisinske utdanningen. Rekruttering og utdanning av veiledere er en nødvendig og prioritert oppgave og det må sikres at utdanningen av disse har et faglig innhold og en ramme som sikrer deres funksjon overfor leger i spesialisering i faget. Veilederkoordinator har en hovedrolle i dette, og spesialitetskomiteen følger dette tett. Komiteen godkjenner og har tilsyn også med annen kursvirksomhet, og har gjennom dette en viktig oppgave i vurdering av faglig spekter, innhold og geografisk spredning.

Utdanningsprogrammets krav om utførte praktiske arbeidsoppgaver er en form for kvalitetssikring. Denne kvalitetssikringen er avhengig av medvirkning fra godt skolerte og engasjerte veiledere. Arbeidsgiver må legge til rette for at leger i spesialisering får relevante oppgaver.

Spesialitetskomiteen vil legge ytterligere vekt på å få tettere kontakt med veiledningsgruppene, og vil vurdere behov for flere rapporter fra gruppene. Slike rapporter vil gi bedre grunnlag for vurdering av både kapasitet, rammer, utviklingstrekk og spesifikke problemer.

De indikatorer man i hovedsak bruker med tanke på kvalitetssikring er antall utdannede veiledere, forespørsler angående tilbud om veiledning, antall ferdig utdannede spesialister og antall klager på utdanningen.

1.5 Samfunnsmedisinens plass i helsetjenesten

Samfunnsmedisin er en medisinsk spesialitet som utøves på alle nivåer i helsetjenesten og i andre samfunnssektor. Samfunnsmedisin utøves på systemnivå og har et særlig samfunnsansvar

- Samfunnsmedisinen skal bygge på respekt for egenverd og selvbestemmelse både på individ- og gruppenivå.
- Samfunnsmedisinen skal arbeide for likhet i tilgang på helsetjenester.

- Samfunnsmedisinen skal arbeide for likhet i tilgang på grunnleggende helsevilkår.

I helsetjenesten vil samfunnsmedisin være sentral innen følgende arbeidsområder:

- Førstelinjetjenesten: kommuneoverlege, lederstillinger i kommunens helse- og omsorgstjeneste
- Annenlinjetjenesten: administrative stillinger i regionale helseforetak og helseforetak/sykehus
- Statlig helseforvaltning: stillinger i Helsedirektoratet, Arbeids- og velferdsdirektoratet, Nasjonalt folkehelseinstitutt, fylkesmannsembetene, stillinger i forsvaret.

2. Læringsmål for spesialistutdanning i samfunnsmedisin

2.1. Generelle læringsmål

Utdanningsprogrammet skal være orientert mot praksis. Tema og veiledningsmetoder skal derfor ta utgangspunkt i de oppgaver, kunnskap og holdninger de enkelte legene i spesialisering har. Leger i spesialisering skal få trening i vanlige samfunnsmedisinske arbeidsoppgaver på de forvaltningsnivå hvor tjenesten utføres.

Leger i spesialisering skal gjennom utdanningen få tilført kunnskap og bearbeide, konkretisere og praktisere samfunnsmedisin.

2.2 Spesifikke læringsmål

Utdanningen skal gi vesentlig bidrag til at leger i spesialisering lærer

- metoder for å skaffe seg oversikt over forekomst av sykdom og helse i en befolkning og de samfunnsfaktorer som påvirker befolkningens helsetilstand
- å identifisere helsefremmende og forebyggende faktorer som kan fremme folkehelse, trivsel, miljømessige og sosiale forhold, både på individ- og gruppenivå
- å kjenne helsetjenestenes struktur og funksjon
- å kjenne struktur og funksjon til administrative og folkevalgte organer
- å kjenne sin egen rolle og sitt eget ansvar i forvaltningen
- å kjenne rollen som medisinsk faglig rådgiver i ulike fora
- å ha oversikt over faktorer som påvirker og bestemmer helsetjenestenes funksjon og oppgaver
- grunnleggende ledelselementer, herunder økonomi og personalledelse
- grunnleggende forhold i offentlig forvaltning og helserett
- og får grunnleggende forståelse for og oversikt over digitalisering og IKT i helsetjenesten, forvaltningen og samfunnet
- og får forståelse for kvalitetsarbeid, internkontroll og tilsyn

Det vises til nærmere beskrivelse i [utdanningsprogrammet](#), [kursplan](#) og [veiledningshåndbok](#).

Konkretisering av innhold og læringsmål i forskjellige typer samfunnsmedisinske stillinger:

2.2.1. Kommunehelsetjeneste

Samfunnsmedisinsk praksis i en kommune har som mål å belyse og gi innsikt i:

- hva slags lovpålagte oppgaver som finnes i kommunen, som miljørettet helsevern, smittevern og helseberedskap
- hvordan helsetjenestene forvaltes og hvordan beslutninger tas i et samspill mellom profesjonell rådgivning og politiske prosesser
- hvordan helsetjenestene kan utvikles på bakgrunn av de epidemiologiske, personalmessige, forvaltningsmessige og økonomiske forholdene i samfunnet
- utvikling og bruk av virksomhetens systemer for styring og evaluering av driften
- samarbeid med andre deler av helsetjenesten, kommuneforvaltningen, frivillige organisasjoner og enkeltpersoner
- bidrag til helsefremmende og forebyggende arbeid
- helsemessig og sosial beredskap, som risiko- og sårbarhetsanalyser, katastrofeplaner i forhold til helse- og sosialtjenesten, smittevernplan herunder pandemiberedskap.
- bidrag til et helhetlig helsetjenestetilbud for innbyggerne, gjennom samarbeid mellom kommunehelsetjenesten, spesialisthelsetjenesten og øvrig statlig helseforvaltning.

2.2.2. Helseforetak

Samfunnsmedisinsk praksis i et helseforetak har som mål å belyse og gi innsikt i:

- organisering, faglige premisser og arbeidsmetoder for helsetjenesten i sykehus
- utvikling og bruk av virksomhetens systemer for styring og evaluering av driften
- bidrag til helsefremmende og forebyggende arbeid
- lokal helseovervåkning og helseinformasjon
- medisinskfaglig rådgivning til beslutningstakere
- helseopplysning og annet grupperettet forebyggende arbeid
- oppbygging og organisering av helseforetakenes tjenester til brukere
- helsemessig beredskapsarbeid, smittevernplaner og pandemiberedskap
- risiko- og sårbarhetsanalyser, katastrofeplaner i forhold til helsetjenesten
- bidrag til et helhetlig helsetjenestetilbud for innbyggerne i samarbeid med kommunehelsetjenesten

2.2.3. Regionalt og nasjonalt nivå

Samfunnsmedisinske praksis på regionalt og statlig nivå er å belyse og gi innsikt i:

- organisering, faglige premisser og arbeidsmetoder på aktuelle tjenestested
- administrativt plan- og utredningsarbeid
- organisering, drift og evaluering av helsetjenestene
- finansieringsordninger for helsetjenester og konsekvenser av disse

- beredskapsarbeid på regionalt og nasjonalt nivå
- hvorfor og hvordan tilsynsfunksjonen utøves fra statlig tilsynsmyndighet på regionalt og nasjonalt nivå
- innhold og behandling av ulike typer rettigheter, forvaltning av klagesaker og kvalitetsforbedrende arbeid
- utvidet kunnskap om helselovgivningen, rettsikkerhetsproblematikk og rettssikkerhet, nasjonale helsepolitiske mål og retningslinjer og strategier for å nå disse
- bruk av epidemiologisk metode og kunnskap
- makroskopisk samfunnsøkonomi

3. Gjennomføring av spesialistutdanningen

Spesialistutdanningen i samfunnsmedisin består av tjeneste i samfunnsmedisinsk stilling, veiledning og obligatoriske kurs, slik det er beskrevet i [spesialistreglene](#).

3.1 Praktisk opplæring i tjenesten

Sentrale deler av læringen skjer for lege i spesialisering i samfunnsmedisin i den daglige samfunnsmedisinske tjeneste. I større kommuner og i statlige samfunnsmedisinske stillinger ligger det godt til rette for jevnlig veiledning og supervisjon, men for mange leger i spesialisering i mindre kommuner ligger det ikke til rette for tett oppfølging. For disse legene vil det være viktig å søke veiledning fra erfarne samfunnsmedisinere i nabokommuner, og ta del i både formelle og uformelle samfunnsmedisinske nettverk.

Lokale nettverk for samfunnsmedisinere innen et geografisk område kan være et viktig element i opplæringen innen en region, et fylke eller en arbeidsplass.

3.2. Veiledning

Deltakelse i [veiledningsgruppe](#) inngår som et obligatorisk element i spesialistutdanningen. Gruppen går over 3 år og koordineres sentralt. Det er en målsetting at gruppene settes sammen slik at det sikres bredde blant deltakerne når praktisk mulig.

Formål med veiledningsgruppe:

- kollegial veiledning i utøvelse av eget samfunnsmedisinsk arbeid
- bidra til å gi oversikt over faget samfunnsmedisin
- refleksjon over egen praksis som samfunnsmedisinere/rolleforståelse
- faglig nettverksbygging
- motivere til gjennomføring av spesialistutdanning i samfunnsmedisin

Det vises til [Veiledningshåndbok](#) for nærmere beskrivelse.

3.3. Individuell utdanningsplan

Ved oppstart av det veiledede utdanningsprogrammet skal hver enkelt deltaker i

veiledningsgruppa sette opp en oversikt over hvilken kompetanse han/hun har. Samtidig settes det opp en plan for hvilket utdanningsbehov legen i spesialisering har. Dette skal gås gjennom i veiledningsgruppa slik at gruppas aktivitet kan tilrettelegges så utdanningsbehovene til deltakerne kan møtes mest mulig samlet. Dette skal beskrives sammen med en planlagt progresjon i en individuell utdanningsplan. Veilederne skal gå gjennom den individuelle utdanningsplanen med legen i spesialisering årlig for å oppdatere etter behov.

3.4 Internundervisning

I virksomheter med større fagmiljøer bør det være et system for internundervisning. I mindre virksomheter kan dette ivaretas gjennom faglige nettverk.

3.5. Selvstudium

Samfunnsmedisinere har et stort behov for å oppdatere seg faglig. Dels er det et omfattende fagområde, dels skjer det en rivende utvikling på områdene. Leger i spesialisering oppfordres derfor til selvstudium. Egne litteraturstudier bør tas opp med veileder og ev. legges fram for veiledningsgruppa slik at man kan kvalitetssikre og utnytte hverandres studier.

3.6. Kursutdanning

Spesialistutdanningen i samfunnsmedisin inneholder 9 [obligatoriske kurs](#). Det vises til [spesialistreglene](#), samt nærmere beskrivelse i egen kursplan.

3.7. Progresjon i utdanningen

Progresjonen i utdanningen gjennomgås i det veiledede utdanningsprogrammet og beskrives i den individuelle utdanningsplanen.

3.8. Annen relevant utdanning

Det er mye relevant utdanning for en samfunnsmedisiner. Dette kan for eksempel være mastergrader eller doktorgrader. Ved tvil kan man ta kontakt med Helsedirektoratet.

3.9 Litteraturkrav

Ved oppstart i veiledningsgruppe tilsendes lærebok i Samfunnsmedisin. I Veiledningshåndboken vises til relevant litteratur og kunnskapskilder under de ulike fagområdene. Kursene inneholder også litteraturoversikt.

4. Evaluering av leger i spesialisering og tjenesten

4.1. Evalueringsmetoder

Evaluering skjer ved at veileder observerer legen i spesialisering i veiledergruppene og ved utdanningsinstitusjonene der veileder gir jevnlig tilbakemelding til legen. Evaluering skjer også ved at veileder evaluerer legen i spesialiserings loggføring. I tillegg er det oppgaver som skal

innleveres ved noen av de obligatoriske kursene som blir evaluert.

4.2. Evaluering av leger i spesialisering

Veileder skal følge opp og evaluere legen i spesialisering regelmessig, og ved avslutning dokumentere at utdanningsprogrammet er gjennomført til Legeforeningen.

Individuell [utdanningsplan](#) går gjennom i veiledningsgruppa for hver enkelt deltaker. Evt. tas spesielle forhold opp individuelt med veileder.

Så langt det er praktisk mulig brukes [retningslinjer](#) og [anbefalinger](#) beskrevet på Legeforeningens nettsider.